



УДК 378.14

Нор К.Ф., Миколаївський державний університет ім. В.О. Сухомлинського

Нор Катерина Федорівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогічних технологій і педагогічної майстерності Миколаївського державного університету ім. В.О.Сухомлинського. Коло наукових інтересів: впровадження в навчальний процес ВНЗ освітніх технологій, організація навчання студентів у груповій навчальній діяльності.

Спільна діяльність педагогів і учнів як спосіб реалізації педагогічної взаємодії

У статті автор розкриває сутність педагогічної взаємодії і механізм співробітництва педагогів та учнів. Автор дає характеристику навчальному співробітництву, наводить варіанти й етапи його організації.

In this article the author reveals the essence of pedagogical interaction and collaboration mechanism between teachers and their pupils. The author characterizes educational collaboration and presents variants and stages of its organization.

Загальна проблема, що досліджується у статті, лежить у площині завдань нової освітньої філософії: спрямування навчально-виховного процесу на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття потенційних можливостей та здібностей учнів. Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, пріоритетним стає особистісно орієнтований підхід, який забезпечує найсприятливіші умови для розвитку й самореалізації особистості, що передбачає наявність педагогічної взаємодії, суб'єкт-суб'єктних відносин, діалогічного спілкування.

Проблемам взаємодії людини в різних сферах діяльності приділяли увагу вчені А.М. Леонтьєв, Г.М. Андрєєв, О.В. Овчиннікова та ін.

А.М. Леонтьєв, розглядаючи в діалектико-матеріалістичному плані категорію взаємодії, підкреслює її специфіку в органічному світі, у світі живої матерії: "Життя є процес особливий взаємодії особливим чином організованих тіл" [2, С.160]. Активність є основною характеристикою взаємодії живої матерії.

Сенсом спільної діяльності в навчальному процесі є співробітництво його учасників. У процесі співробітництва відбувається перебудова рольових відносин педагога й учнів у рівноправні.

Ідея співробітництва, діалогу, партнерства у взаємовідносинах суб'єктів навчальної діяльності – одна з основних у педагогіці останніх років. Проте її реалізація в практичній діяльності відбувається з великими труднощами. Педагоги, як правило, не вміють перебудувати свою діяльність. Це пов'язано у першу чергу з тим, що педагог не знає механізмів суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями на основі діалогу, не завжди розуміє, що поглиблення змісту спільної діяльності, якості і ефективності освіти досягається не інтенсифікацією заходів, які проводяться, а перш за все розвитком творчого характеру спілкування, підвищенням його культури.

Враховуючи вищезазначені проблеми, **мета нашої статті** – розкрити сутність педагогічної взаємодії і механізм співробітництва педагога й учнів.

У свій час Л.С. Виготський, виділяючи зону найближчого розвитку дитини, обґрунтував необхідність співробітництва. Він вважав співробітництво, взаємодопомогу, наслідування необхідним чинником навчального процесу. Завдяки співробітництву учні набувають впевненості у своїх знаннях, уміннях, виявляють більшу кмітливість, ніж у самотійній роботі [1]. У сучасній педагогічній літературі співробітництво розглядається як "напря-

педагогічного мислення і практичної діяльності, мета якого демократизація й гуманізація педагогічного процесу” [4, с. 24], “гуманістична ідея спільної розвивальної діяльності дітей й дорослих, підкріпленої взаєморозумінням, зануренням в духовний світ одне одного, колективним аналізом ходу і результатів цієї діяльності” [5, С.56]. Як зазначає Г.О. Цукерман, в основі стратегії співробітництва лежать ідеї спільної діяльності педагога і учнів, стимулювання й спрямування педагогом пізнавальних інтересів учнів.

Навчання в співробітництві у педагогіці використовується давно. Ідея навчання в співробітництві відноситься до 20-х років ХХ століття. Але розробка технології спільного навчання в малих групах почалася лише у 1970-ті роки. Навчання у співробітництві є важливим елементом прагматичного підходу до освіти у філософії Дж. Дьюї. Але основна ідеологія навчання у співробітництві була розроблена трьома групами американських педагогів з університету Джона Хопкінса (Р. Славін), університету Мінесота (Роджерс Джонсон і Девід Джонсон) та групою Дж. Ароксона (Каліфорнія) [6; 7].

Джером Брюнер визначив соціальний бік навчання: “Людина повинна відповідати за інших, діяти разом у напрямку досягнення мети”. Це він називає взаємодією. Брюнер вважає взаємодію основою активного навчання: “Де необхідні спільні дії, де потрібна взаємодія, щоб досягти поставлених групових цілей, відбувається процес залучення індивіда до навчання, вироблення компетентності, яка необхідна для групи” [6, с. 78].

Проблема навчального співробітництва (колективних, кооперативних, групових форм навчання) все ширше набуває популярності в сучасній європейській освіті і в Україні.

Особистісно орієнтована стратегія педагогічної взаємодії характеризується такими особливостями:

- ставленням до учня як суб’єкту власного розвитку;
- орієнтацією на розвиток і саморозвиток його особистості;
- створенням умов для самореалізації і самовизначення особистості;
- установленням суб’єкт-суб’єктних відношень.

Для визначення навчальної роботи, заснованої на безпосередній взаємодії суб’єктів навчальної діяльності, дослідники використовують такі терміни, як “групова робота”, “спільна навчальна робота”, “навчальне співробітництво” та ін. Сьогодні у вітчизняній педагогіці все частіше використовується термін “навчальне співробітництво”, як найбільш

змістовний, діяльнісно-орієнтований, який визначає багатобічну взаємодію усередині навчальної групи й взаємодію вчителя з групою. Співробітництво як спільна діяльність, як організаційна система активності взаємодіючих суб’єктів характеризується: 1) просторовою й тимчасовою співприсутністю, 2) єдністю мети, 3) організацією і управлінням діяльністю, 4) наявністю позитивних міжособистісних взаємин.

Співробітництво в навчальному процесі являє собою розвинену мережу за такими лініями: 1) вчитель – учень, 2) учень – учень в парах (діадах) й в трійках (тріадах), 3) загальногрупову взаємодію учнів в колективі [5].

Співробітництво стає продуктивним, якщо:

- здійснюється за умови включення кожного учня в розв’язання завдань не в кінці, а на початку процесу засвоєння нового предметного змісту;
- організовано як активне співробітництво з учителем та іншими учнями;
- у процесі навчання відбувається становлення механізмів саморегуляції поведінки й діяльності учнів;
- усвідомлюються уміння створення цілей.

Навчання в співробітництві розглядається в світовій педагогіці як найбільш успішна альтернатива традиційним методам. Воно також відображає особистісно орієнтований підхід. Працюючи у групі, можна спитати у товарища, якщо щось не зрозумів, або обговорити з ними розв’язання чергового завдання. Кожен член групи усвідомлює свою відповідальність за власні успіхи, від яких залежить успіх всієї групи.

Головна мета навчання в співробітництві – навчатися разом, а не просто щось виконувати гуртом.

Найбільш цікавими варіантами навчання в співробітництві є навчання в парах, в команді, колективна взаємодія, ажурна пилка, “Акваріум”, “Карусель”, “Навчаємося разом”, дослідна робота в малих групах та інші. У попередніх статтях ми ґрунтовно розкривали варіанти навчання в співробітництві, які використовуються у практиці середньої та вищої школи США [3].

Починати навчання в співробітництві необхідно з планування приміщення, потім поступово, крок за кроком привчати учнів:

- взаємодіяти у групі з будь-яким партнером;
- працювати активно, серйозно ставитись до дорученого завдання;
- ввічливо й доброзичливо спілкуватися з партнерами;
- відчувати почуття відповідальності не тільки за свої власні успіхи, а й за успіхи

своїх партнерів, усього класу;

- повністю усвідомлювати, що спільна робота в групі – це серйозна і відповідальна праця.

З цією метою необхідно визначити навчально-пізнавальну мету уроку і дидактичне завдання використання даного метода. Це завдання повинно бути повністю усвідомлено учнями.

Наступний крок – робота над планом уроку: визначення видів діяльності на уроці (новий матеріал, закріплення, використання) і визначення, на якому етапі уроку буде робота в співробітництві й за яким варіантом).

Організуючи роботу в групах, необхідно продумати ролі для учнів: ведучий, редактор, оформлювач, доповідач тощо.

Р.Джонсон і Д. Джонсон виділяють наступні відмінності роботи у малих групах за методикою навчання в співробітництві від інших форм групової роботи:

залежність членів групи;

відповідальність кожного члена групи за власні успіхи і успіхи своїх товаришів;

спільна навчально-пізнавальна, творча діяльність учнів у групі;

соціалізація діяльності учнів у групі;

загальна оцінка роботи в групі, яка складається з оцінки форми спілкування учнів разом з академічними результатами роботи [7].

Кожен з указаних аспектів потрібний для результативної роботи групи. Головне, слід структурувати діяльність учнів таким чином, щоб вони були включені в активну спільну діяльність з особистою відповідальністю за діями кожного і власні дії.

Існує декілька типів взаємозалежності учасників спільного навчання:

1. Залежність учнів від єдиної мети, єдиного завдання, яка усвідомлюється учнями і яку вони можуть досягти тільки спільними зусиллями.

2. Залежність від джерел інформації, коли кожен учень групи володіє тільки часткою загальної інформації або джерелом інформації, необхідної для розв'язання поставленого загального завдання; кожен повинен внести свій внесок в рішення цього загального завдання.

3. Залежність від єдиного для всіх навчального матеріалу (вправа, серія задач, один текст, один експеримент або лабораторна робота тощо).

4. Залежність від одного на всіх комплекту обладнання, необхідного для виконання загального завдання.

5. Залежність від єдиного для всієї групи заохочення – або всі члени групи заохочуються однаково, або не заохочуються ніяк.

Ми наведемо приклади способів структурування взаємозалежності за різними аспектами.

Цілі:

- єдиний результат від всієї групи (у вигляді одного твору, малюнка, задачі, моделі);
- підпис кожного члена групи під кожною виконаною групою роботою;
- таблиця результатів діяльності всіх членів групи з кожної теми для різних варіантів організації співробітництва //;
- кожен член групи заповнює власний робочий аркуш з будь-якої роботи, але учитель бере для аналізу один від групи на свій вибір, виправляє помилки, оцінює.

Джерела інформації:

- навчальний матеріал організується за типом “пилка”: кожен член групи має на руках тільки свою частину матеріалу, завдання, яке він повинен виконати індивідуально, самостійно;
- письмове завдання, в якому кожен учень пропонує своє рішення;
- розподіл матеріалу.

Заохочення:

- бальна оцінка;
- похвала учителя;
- заохочення групи шляхом:
- виділення додаткового часу для читання;
- представлення вільного часу;
- присвоєння певної атрибутики;
- записи індивідуальних і групових досліджень в спеціальний журнал.

Уміння працювати в співробітництві набуваються поступово. Ми пропонуємо сім послідовних кроків в навчанні цьому умінню:

1) допоможіть учням усвідомити, навіщо треба те чи інше уміння, навичка;

2) намагайтесь, щоб учні зрозуміли, із чого це вміння, навичка складається, як їх сформувати;

3) організуйте необхідну і достатню інформацію для формування необхідної навички;

4) переконайтесь, що кожен учень отримує інформацію про те, наскільки правильно він виконує завдання щодо оволодіння навичкою, вмінням;

5) стимулюйте учнів, щоб вони допомагали один одному під час практики;

6) створюйте ситуації, в яких учні обов'язково сягнуть позитивних результатів;

7) стимулюйте подібну практику до тих пір, поки учні не відчують потребу в постійному її застосуванні.

Таким чином, спільна взаємодія педагога і

Література

1. Выготский Л.С. Проблемы развития психики // Собр. соч.: В 6 т. – М., 1982. – Т. 2. – С. 126.
2. Леонтьев А.Н. Избр. психолог. произведения: В 2 т. – М. – Т. 2. – С. 160.
3. Нор К.Ф. Використання американського досвіду формування комунікативних умінь майбутніх учителів // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. 28. Вип. 15. Педагогічні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. – С. 54-58.
4. Посталюк Н.Ю. Педагогика сотрудничества: путь к успеху. – Казань, 1992. – С. 24.
5. Цукерман Г.А. Совместная учебная деятельность как основа формирования умения учиться. – М., 1992. – С. 56.
6. Bruner J. Toward a Theory of Instruction. – New-York. – 1966.
7. Robert E., Slavin R. Research on Cooperative Learning an international perpecktive // Scandinavian Journal of Educationale Research. – 1989. – Vol. 33, № 4. – P. 236-250.
8. Johnson D., Johnson R. Cooperation and Cooperation: Theory and Research. – Edina, MN: Interaction Book Company, 1989. – 250 p.